

חטאי '68

אפשרית בין המהפכנים לשעבר של ברמן ובין שוחרי האפוקליפסה המוסלמים, המתועדים אף הם בספרו. שכן, הצעירים אשר הבעירו את צרפת בנובמבר 2005, והמאיימים להעלותה באש גם כיום, הם במידה רבה צאצאים משותפים לשני הזנים הרדיקליים הללו. בעקבות ברמן, יכולים גם אנו להבחין, מעבר להבדלים הברורים, בקווי הדמיון ביניהם, ולהישיר מבט נטול מורא אל מה שנמצא שם – יהיו אלה מהפכה, ריקנות או חורבן.

כוח והאידיאליסטים הוא פרי עטו של כותב יוצא מגדר הרגיל. ברמן, אינטלקטואל אמריקני בולט, מרגיש בנוח הן כקול קורא במדבר, הן כצאצא של אידיאולוגיה. כאיש שמאל וכליברל סוציאלי-דמוקרט מובהק, אין ספק שגם הוא צאצא לסער ולפרץ של 1968; ובכל זאת, במאמרים שכתב לכתב העת דיֶסֶנט, כמו גם בספריו בין שתי אוטופיות, שיצא לאור ב-1996, וטרוד וליברליזם, שהתפרסם ב-2003, הוכיח ברמן כי בדומה לג'ורג' אורוול, גם הוא אינו חושש לתקוף את אחיו למחנה על חטאיהם נגד התבונה, המוסר וההגינות האנושית הבסיסית. ספרו החדש ממשיך את הקו שהתווה בעבודותיו הקודמות. כפי שמכריז המחבר עצמו, מדובר בהמשך לבין שתי אוטופיות, שתיעד את השלבים השונים במסעו הפוליטי של דור '68 ממרד הנעורים הנזעם שטלטל את צרפת אל השלווה המפוקפקת

Power and the Idealists

by Paul Berman

Soft Skull Press, 2005

311 עמודים

ביקורת: בנג'מין קרשטיין

לפני מעט יותר משנה פקדה את צרפת עוד אחת מן ההתפרצויות ההמוניות האלימות המאפיינות את ההיסטוריה המודרנית שלה. מהומות המהגרים המוסלמים בפרברי פריז סיפקו את העיתוי ההולם להופעת ספרו של פול ברמן, כוח והאידיאליסטים. הספר מתעד את קורותיו של דור האקטיביסטים אשר הנהיגו את מחאת הסטודנטים במאי 1968, דור שבעצמו הצטיין ביצירת מהומה ותוהו, כמו גם באידיאליזם יוצא דופן ואפילו באוטופיזם; דור שבמידה רבה הכשיר את הקרקע לסערות המזעזעות כעת את המדינה, את היבשת, וגם את העולם. רוב הדמויות שברמן מבקש לתעד הן צרפתיות, או, לפחות, כאלה שהושפעו עמוקות – כמו המחבר עצמו – מן המורשת האינטלקטואלית הצרפתית ומן הכשרון הצרפתי הייחודי לייצר תיאוריה פוליטית ואקטיביזם פוליטי גם יחד. כישלונם של בני הדור ההוא, ההתפכחות שחוו, חלומותיהם הגוססים לאטם – כל אלה תובעים מאתנו להתחקות אחר זיקה

של העשור שאחרי המלחמה הקרה. כוח והאידיאליסטים מתייחס גם לאירועים מאוחרים יותר, דוגמת ההתערבות המזוינת של כוחות נאט"ו בבוסניה, מתקפת הטרור של ה-11 בספטמבר, המערכה באפגניסטן והמלחמה השנייה בעיראק. בקלות יכול היה הספר לשאת את כותרת המשנה "דור 68' מהרהר במלחמה בטרור".

מבחינה זו, כוח והאידיאליסטים הוא מעין סינתזה של בין שתי אוטופיות עם חיבור משובח אחר של ברמן, טרור וליברליזם. זה האחרון, שנכתב מעט אחרי 11 בספטמבר והושפע עמוקות מניתוחיהם הפוליטיים של חנה ארנדט ושל אלבר קאמי, היה מופת של כפירה במוסכמות והתפלמסות פוליטית מבריקה. הוא הציג את האיסלאם הרדיקלי כחלק בלתי נפרד ממסורת הטוטליטריות האירופית, תוך דחיית התפיסה הפרוגרסיבית האפנתית המציגה את הטרור האיסלאמי כתוצר של עוולות כלכליות ופוליטיות או כנקמה מוצדקת במשטרי הדיכוי של הציונות, הגלובליזציה והאימפריאליזם האמריקני. טרור וליברליזם נותר אמנם בתחומי המסורת הליברלית של התיאוריה הפוליטית, אבל התפרץ בחמת זעם לכמה מן השדות המקודשים ביותר לשמאל ולא חשש להוקיע סמלים כמו נועם חומסקי וז'וזף סאראמאגו ולתארם כאפולוגטיקנים נמהרים במקרה הטוב, וכמשתפי פעולה עם עריצות ורצח, במקרה הרע. ברמן הואשם בכניעה לאימפריאליזם, בהידרדרות לניאו-שמרנות סמויה ובחיבה לא-בריא ליהודים, אך התעקש שספרו בסך הכל קורא לליברלים לדבוק באידיאליזם הישנים שלהם ולהבין שכדי להביס את העריצות האיסלאמית צריכים דווקא הם לעמוד בראש המחנה היוצא נגדה. רק הם, המתגאים בהיסטוריה

של התנגדות לכל צורה של דיכוי ואי-שוויון, יוכלו להתייצב כראוי מול התצורה החדשה הזאת של אויבם העתיק. הותרת המלאכה הזאת לימין כמוה כזימון תבוסה בלתי נמנעת.

אבל טרור וליברליזם לא היה רק קריאה לנשק. הוא גם הרחיב את התיאוריה של חנה ארנדט על הטוטליטריות. חידושה הגדול של ארנדט היה בעמידה על המאפיינים הכלליים של הדיקטטורות הטוטליטריות, מעבר להיבטים הספציפיים של המשטר הנאצי, הפשיסטי או הקומוניסטי. הטוטליטריות, טענה ארנדט, היא צורה של אוטופיזם פוליטי שירד מן הפסים, הזיה בדבר שליטה מוחלטת – ולפיכך תופעה החוצה מפלגות פוליטיות, אידיאולוגיות וגבולות גיאוגרפיים. כוונתו של ברמן בטרור וליברליזם הייתה להוסיף על כך, ולהקיף, במסגרת מעין תיאוריה מאוחדת של הטוטליטריות, גם תצורות חדשות החורגות מגבולותיה של אירופה אל תחומי העולם הערבי והמוסלמי.

טרור וליברליזם היה אפוא חיבור בעל אופי תיאורטי. כוח והאידיאליסטים, לעומת זאת, הוא מחקר בעל אופי יישומי יותר; הוא בוחן את התמודדותו של דור 68' עם אתגר הטוטליטריות – תחילה במשבר בבוסניה, ולבסוף בדמותם של הטרור האיסלאמי והפשיזם הערבי. כותרתו של הספר מייצגת אפוא נאמנה את תכניו. זהו סיפור המפגש בין האידיאליזם המופשטים של דור אשר חי את העקרונות שבהם האמין באופן המלא ביותר ובין המציאות הקשה של הכוח הפוליטי.

זהו גם סיפור של התפכחות כואבת. ברמן מגולל לפנינו גרסה מודרנית למיתוס איקרוס: טרגדיה של דור ששאיפותיו כוונו אולי גבוה מכדי שתוכלנה להתגשם.

ברמן מגולל את סיפורו באמצעות שורת דמויות, נפשות פועלות שלא היו מביישות את רומן החניכה המשובח ביותר, והוא מציג אותן – כראוי לדור שקידש את הפרובוקציה – באמצעות שערורייה. הפרשה, שראשיתה בינואר 2001, נקשרת בשמותיהם של שניים מן הנציגים הידועים והמצליחים ביותר של רוח '68: יושקה פישר, שהיה אז שר החוץ הגרמני מטעם מפלגת הירוקים; ודניאל כהן-בנדיט, הלא הוא "דני האדום" הידוע לשמצה מימי הפגנות הסטודנטים בפריז. השערורייה החלה עם פרסומה של סדרת תמונות שבהן נראה פישר משתתף בצעירותו בהכאת שוטר, התנפחה בהדרגה להאשמות בהטרענות עם טרוריסטים ובשיתוף פעולה עם כנופיית באדר-מיינהוף ועם הטרור הפלסטיני, והסתיימה בהאשמתו של כהן-בנדיט בהטרדה מינית של ילדים.

על פי ברמן, הסקנדל הזה הפך לאירוע בעל משמעות פוליטית כבדת משקל, והוכתר בידי העיתונות האירופית כ"משפטו של דור '68". ברמן רואה בו ניסיון להטיל כתם על הישגי מהפכת 1968 כולה, ניסיון שבא לידי ביטוי מזוקק ביותר בכתביו של הפרובוקטור הספרותי הצרפתי מישל וולבק. ספריו של וולבק מציגים את דור '68 כחבר הדוניסטים סדיסטיים שמורשתו – כפי שעולה מדפיה האחרונים של יצירת המופת שלו החלקיקים האלמנטריים – מסתכמת בהשמדת המין האנושי כולו.

ברמן מקשר את השערורייה לוויכוח שניטש באירופה באותה עת סביב ההתערבות הצבאית בבוסניה. בנקודה זו הוא מציג לנו סיכום מתומצת של האתוס של '68 במיטבו, ומתאר אותו, בשלב מוקדם של הספר, במילים הבאות:

בשורה התחתונה, היה זה חשש שהפשיזם, ובאופן ספציפי יותר הנאציזם, לא הובסו למעשה במלחמת העולם השנייה, חשש שהנאציזם, אשר שינה את צורתו, המשיך לשגשג אל תוך שנות החמישים והשישים ולאחריהן, בכל פעם באצטלה חדשה... נאציזם של דעות קדומות גזעניות, הממשיך בביצוע מעשי טבח כבעבר, נאציזם המדקלם את שפת הדמוקרטיה והחירות...

מה היה אפוא השמאל החדש? הוא היה – או לפחות כך הציג עצמו – ניגודו הגמור של הנאציזם; אויבו של הנאציזם האמיתי, הנאציזם ששרד, שנוצק אל תוך יסודותיהם של החיים המערביים.

ההתערבות בבוסניה, שפישר היה מתומכיה הנלהבים, הייתה, על פי ברמן, תוצר של אתוס זה בדיוק: רצון להתמודד עם הנאציזם, יהא אשר יהא המסווה שלבש, ולבלום אותו. צאצאי '68, הגם שחטאו לעתים בהפרזות, הביאו את הצורך הזה אל קדמת הבמה של הפוליטיקה העולמית. התוצאה הייתה הכרעתו האטית אך הניצחת של הנאציזם הסמוי של סלובודן מילושביץ', שיזם אף הוא רצח עם ומחנות ריכוז. ניצחון זה של זכויות האדם ושל ההגינות האנושית התאפשר, על פי ברמן, רק בזכות הלקסיקון המוסרי של 1968, אשר אימץ אמת מידה אחת פשוטה ומניכאית של שיפוט, שמקורה בתקופה האפלה של ממשלת וישי: "האם היית מתנגד – או משתף פעולה?" הישגם הגדול של בני דור '68 היה התעקשותם על ההימנעות משיתוף פעולה, על ההכרח שבהתנגדות.

אבל ברמן אינו חושש להודות שלדור '68 הייתה היסטוריה של שיתוף פעולה משלו: שיתוף פעולה עם אלימות מדינתית ודיכוי בקובה, בווייטנאם, בקמבודיה

ובמקומות אחרים; שיתוף פעולה עם טרור בינלאומי ומקומי, עם כנופיית באדר-מיינהוף ועם הארגון לשחרור פלסטין. אפילו עיקר האמונה של הדור ההוא, ההתעקשות להתנגד לנאציזם הסמוי, הוליד אשליות והזיות משלו. הללו באו לידי ביטוי הרסני ביותר כשישראל והשאלה היהודית נכנסו לתמונה:

מלחמת 1967, שבה תפסו הישראלים שטחים נרחבים, אישרה כמדומה את טבעה האימפריאליסטי של ישראל... בנסיבות אלו שלף השמאל החדש פרשנות נוספת לסכסוך במזרח התיכון ויצק אל תוך סכסוך זה את השקפתו בדבר התמדת הנאציזם בחיים המודרניים, תוך ליהוקה של ישראל לתפקיד מרכזי. ישראל הפכה למקום המובהק של נאציזם סמוי... וכי יכול הנאציזם ללבוש מסווה מוצלח יותר מדמותה של המדינה היהודית?

איך נתייחס לקישור המשונה הזה בין המדינה היהודית, דמוקרטיה ליברלית המשמשת מקלט למדוכאים, ובין הנאציזם – חיבור שעלה בדעתם של אלה שראו בעצמם מופת אנטי-נאצי? ברמן מתמודד עם השאלה בדרך הקלאסית של רומן חניכה העוסק באנשים צעירים העוברים תהליך של התבגרות. בהחלט ייתכן, טוען ברמן, שפישר הצעיר ישב ושתק בקהיר בעוד יאסר ערפאת קורא להשמדתה של ישראל; אבל הוא גם התבונן באימה בהתרחשויות באנטבה ובהפרדה שביצעו שם המחבלים הפלסטינים ומשתפי הפעולה הגרמנים שלהם בין שבויים יהודים ללא-יהודים. פישר, אומר לנו ברמן, זכה להארה, ומאז הוקיע שוב ושוב כל גילוי של אנטישמיות ושנאת ישראל. במסלול הזה, כך נאמר לנו, הלכו גם אחרים מבני-דורו, ובכללם גם כאלה שקודם לכן נטלו חלק באלימות אנטי-יהודית.

המשבר בבוסניה פינה כמובן את מקומו לאסון מבהיל עוד יותר. מתקפת 11 בספטמבר והמלחמה שהוכרזה בעקבותיה על הטרור העמידו בפני דור '68 מערך חדש של דילמות ואתגר חדש לאנטי-נאציזם שלהם. לסיפור תגובתם לאירוע הזה מוקדש רוב ספרו של ברמן. ברנאר קושנר הוא הדמות הפעילה ביותר, ומבחינות רבות גם הסימפטית בספרו. קושנר הוא רדיקל, מיועדו של צ'ה גוארה ואוהד לשעבר של קסטרו, רופא ומייסד הארגון "רופאים ללא גבולות", הומניטר חוצה יבשות שכינה כשר הבריאות של צרפת ומילא תפקיד מרכזי בשיקומו של חבל קוסובו אחרי התערבותן הצבאית של מעצמות המערב בסכסוך בבלקנים.

קושנר מצטייר כמי שהרחיק לכת יותר מגיבוריו האחרים של ברמן, הן במעשיו הן במשנתו. המחויבות שעליה מצהיר קושנר אינה אנטי-נאצית בלבד: עמדתו אוניברסלית יותר, ומבחינות מסוימות גם רדיקלית יותר. הוא חורת על דגלו לא רק התנגדות לדיכוי, אלא גם התנגדות לסבל אנושי באופן כללי. לדידו, הסתייעות בכוח פוליטי מאורגן כדי לעזור לאומללי העולם היא חובה שמעבר לפוליטיקה, ובה בעת הנה פוליטית לחלוטין. זוהי חובה מזן היפוקרטי, מחויבות ששאלות אידיאולוגיות אינן נוגעות לה בדרך כלל. לפי קושנר, תהא אשר תהא דעתך בנוגע לסכסוך שבין הקומוניזם לאנטי-קומוניזם בהודו-סין, אי-אפשר לגנות את נשיא ארה"ב לשעבר ג'ימי קרטר על ששלח את הצי השישי כדי להקל על סבלם של אנשי הסירות.

ברמן מצרף אל קושנר את אנדרה גלוקסמן, מן "הפילוסופים החדשים"

לאיראן כדי ליטול חלק במהפכה שהפילה את השאה הפרסי. סיפורה הוא סיפור של אימה מזדחלת, סיפור ישן כִּמהפכה הצרפתית, על הפיכות אקסטטיות מלאות תקווה השוקעות בביצה של קנאות, פרנויה ובסופו של דבר גם טרור. מן הלהט המהפכני של צעירותה הידודה נאפסי להוראת ספרות אנגלית בכיתות מלאות חיילי ג'האד, שאחד מהם מכריז כי נפסבי הגדול מייצג את אונס התרבות האיסלאמית.

מכיה הוא מקרה יוצא דופן עוד יותר, של אדם שחי בפנים ובחוץ כאחד. מכיה, גולה עיראקי, טרוצקיסט לשעבר ומבקר אדריכלות המתגורר בבריטניה, חצה את הקווים מעבודה עבור משטרו של סדאם חוסיין ובשירות "החזית הדמוקרטית" של נאיף חוואתמה לקריאת תיגר ישירה על הרודנות הבעתיסטית. בספר ששמו רפובליקת האימה, שהתפרסם ב־1989, תרם מכיה לחשיפת אֵימֵי שלטונו של סדאם ולפיכך גם לכתובת ההספד עליו. אגב כך ספג גינוי מצד האינטלקטואל הפלסטיני אדוארד סעיד, עמיתו לשעבר בחזית העממית. הוקעתו של סעיד את מכיה עלתה בקנה אחד עם אי־כולתו ליישב את הקוסמופוליטיות הלוהטת שלו עם אהדתו הנלהבת לא־פחות לפשיזם הערבי.

בנאפסי ובמכיה מוצא ברמן נפשות אחרות: שניהם מגלמים את הרוח של '68 ושניהם עמדו בלבן של מהפכות אמיתיות, בניגוד לפישר, כהן־בנדיט ושות', שהשתתפו רק במה שמרטין איימיס כינה "המהפכה כמשחק". שניהם גם חוו את השקיעה הארוכה והקשה אל ההתפכחות ואל הבהירות המיידית.

כמו בן־דורם ברמן, גם נאפסי ומכיה אימצו את גישתה של חנה ארנדט. גם הם מבחינים בדמיון בין הגרסאות האירופיות

שהופיעו בצרפת בשנות השבעים ושבחרו להתרחק משבלונות הימין והשמאל כדי להציע "הומניזם של חדשות רעות" ולמוטט גבולות אידיאולוגיים בשם ההכרה באוניברסליות של הסבל ובצורך להעמיד לו התנגדות. לדידו של גלוקסמן, דיכוי וסבל הם אֵי־ומים במידה שווה בין אם נגרמו מימין ובין אם נגרמו משמאל. מסעותיו של קושנר ברחבי העולם בשם ההגינות האנושית נראים לגלוקסמן כהתגלמות רוחה של '68: הסירוב להיכנע ללא־אנושי, הסירוב לשתף פעולה. ברמן מסכים, כמדומה. זה, לטענתו, המסר האמיתי של '68 – בלא עיוות, פשרה או שיתוף פעולה.

אבל התהליך הזה של סגירת המעגל, של היטהרות, נקלע למשבר עם המלחמה בטרור. המתקפה של ה־11 בספטמבר, הפלישה לאפגניסטן, ובייחוד המלחמה בעיראק, תקעו טריז בין אירופה לאמריקה, בין תומכים למתנגדים, ובסופו של דבר בין בני דור '68 לבין עצמם. תגובותיהם לאירועי הזמן מייצגות שלב חדש בסיפור שמגולל ברמן, שלב של כאב והתלבטות שאחריתו אינה ידועה עדיין.

אולם לפני שברמן מתפנה לבחון כיצד מיישבים גיבורי ספרו את המתח שבין הרצון להתנגד לרצון לשתף פעולה, בין אקסטזת האידיאליזם לפיתויי הכוח, הוא לוקח אותנו למקום אחר: אל תוך העולם האיסלאמי עצמו, ואל תוך מחשבותיהם של שני אופוזיציונרים – אזאר נאפסי ופֶנְעֶאן מִכְיָה.

נאפסי, מחברת הספר לקרוא את לולִיִּיֶה בטהֶרן, מציגה לנו מודל של התפכחות מקנאות. היא התחילה את דרכה כקומוניסטית, חיברה ביוגרפיה על הסופר המרקסיסט האמריקני מייק גולד וחזרה

של הטוטליטריות לצורתה האיסלאמית: אותה תרבות של אשליה, אותו דיכוי מקיף-כל, אותה חדירה של אידיאולוגיית המשטר אל עצמיותם הפנימית ביותר של נתיניו. ומעל הכל, אותו דחף אל המוות, המתגלם בצורה המוחלטת והמצמררת ביותר בדמותו של המחבל המתאבד. משטרים אלו, בשיטותיהם, בהרכביהם, בזוויותיהם, עשויים כולם מְקֶשָה אחת. מה שניצב מולנו באיסלאם הרדיקלי, טוענים ברמן ועמיתיו, אינו חדש. הוא ישן כמאה העשרים, ומסוכן למדינה הליברלית ולחירות האנושית כמו גלגוליו הקודמים.

שאלת הקרבה בין המשטרים הטוטליטריים מובילה אותנו אל המלחמה בטרור, ובסופו של דבר אל סערת הרגשות סביב הוויכוח על המלחמה בעיראק. מה שאנו מוצאים כאן הוא פיצול, היסוס ופחד. טיב משטרו של סדאם אינו עומד במחלוקת, וגם לא טיבו של הרדיקליזם האיסלאמי באיראן, באפגניסטן או במקומות אחרים. אין כאן תמימות מן הסוג שהפגינו אוהדי הקומוניזם מבין בני דור '68. הוויכוח בין גיבורי השונים של ברמן – בין פישר, כהן-בנדיט וקושנר, עם קריאות ביניים שונות מצדם של אישים כמו אנדרה גלוקסמן או הדיסידנט לשעבר, הפולני בן-דור '68, אדם מיצ'ניק – מצביע על רפיון, על השלמה עם הגורל, על ניוון רעיוני לנוכח כוח; על נכונות לגנות, ובצדה סירוב לעשות. לפחות חלק מן הסמלים החיים האלה אינם מוכנים לזנוח את האני-מאמין היסודי שלהם, אבל הם מנסים להתחכם לו, למצוא דרך כלשהי שבה יוכלו להימנע גם משיתוף פעולה וגם מהתנגדות. ומשום כך, הוויכוח הזה מוליך לטרגדיה. יושקה פישר, למשל, רשם לזכותו שיא דרמטי כשאמר לשר ההגנה האמריקני

דונלד רמספלד כי "לא השתכנע" מן הראיות שהציג הלה לקיומו של נשק להשמדה המונית בעיראק. כהן-בנדיט הציע בידוד בינלאומי הדרגתי והתנגדות למשטר של סדאם, בתקווה להפיכה פנימית. איש מהם לא ביטל את זמנו בהרהור על מהות המשטר העיראקי או על המחיר האנושי הכרוך בו. תשומת לבם נתונה בעיקר לאמריקה, ובפרט לממשל בוש. ברמן מקבל את טענותיהם, ומוסיף כמה דברי ביקורת משלו. הוא טורח להפגין סלידה מוצהרת, מאולצת כמעט, מבוש, כאילו ביקש להדוף מעליו האשמות בלתי נמנעות בניאור-שמרנות. ברור למדי שסירובם של פישר ושל כהן-בנדיט לתמוך בפלישה לעיראק נבע בין השאר מהסתייגויות טקטיות, מן הכבוד שהם רוחשים למשפט הבינלאומי ומשיקולים מוסריים. אבל אין זה מוחק את העובדה שכאשר עמדו מול המשוואה המניכאית שיצרו בעצמם, החליטו, פחות או יותר, לשמור על נייטרליות.

המקרה של קושנר שונה לגמרי. סלידתו מממשלתו של ז'אק שיראק ומן התנועה האנטי-מלחמתית אינה נופלת מזו שהוא חש כלפי ממשל בוש; ובכל זאת, הוא ממשיך לדבוק בשבועת היפוקרטס שלו. הוא לא העלים עין מן הזוויות של חיי היומיום בעיראק תחת עול משטרו של סדאם חוסיין. הוא מקבל בגלוי את המובן מאליו – שרוב נתיניו של העריץ הערבי רצו בהסתלקותו, שנוכחות האיסלאם הרדיקלי בעיראק התפתחה לממדים מבהילים, ושסדאם עצמו היה מנוול בדיוק כפי שצייר אותו ג'ורג' בוש (אם גם בדרכו הטקסנית הבלתי נעימה). התנגדותו של קושנר לפלישה היא טקטית בעיקרה, וזהו ביקורת חריפה בהחלט; אבל קושנר גם דורש, לפחות מעצמו, לנקוט עמדה.

בתביעה זו מצטרפים אליו גלוקסמן, שאותו מתאר ברמן ברגע משעשע להפליא כמי ש"מתעמק בנאומיו של בוש בחיפוש אחר קטעים העשויים להישמע סבירים יחסית", ומיצ'ניק, המתואר כמי שאין לו סבלנות לשמוע טיעונים נגד הפלת משטרים רודניים. היות שחוזה את הכיבוש הסובייטי על בשרו, התנגדותו של מיצ'ניק לעוצמה האמריקנית אינה מתקרבת לדרגת הטינה שמטפחים כלפיה הצרפתים, ובעיקר המעמד האינטלקטואלי שלהם.

הפלישה התבצעה כמובן, בסופו של דבר. עתידה של עיראק נותר לא-ודאי, אבל המחיר שגבתה מערכה זו מבני דור '68, על פי ברמן, היה עצום. ספק אם ייכתב המשך לכוח והאידיאליסטים. בדפים האחרונים של הספר מוריד ברמן את המסך על מחזה המהפכה וההתפכחות שלו. הסיפור שהתחיל ב-1968 נחתם ב-2003, עם התפוצצות משאית תופת מול נציגות האו"ם בבגדאד. שם, בעיני ברמן, עלה בלהבות המיטב של אתוס '68, קרי ההתנגדות ההיפוקרטית לסבל האנושי:

סיפורו של דור 1968 נגמר שם בלי ספק. בבגדאד, באוגוסט 2003. ספק אם משהו אחר עוד ישוב לדבר על "הדור שלנו" ושליחותו... "האינטרנציונל של בני דור '68" שהגן-בנדיט נהג לדמיין... בכל זאת התממש, לזמן מה לפחות, בשנות התשעים, וקושר וכמה מאנשיו היו צוות הפעולה שלו. הצוות לא נותר עוד... והדור הצעיר יצטרך למצוא לעצמו דרך מחשבה משלו.

משפטו של דור '68 טרם תם; מבחינות רבות הוא אפילו עוד לא התחיל. למרות פרצים מזדמנים של תרעומת וגינוי, הדומיננטיות של הדור ההוא נותרה איתנה – לפחות בזירה

התרבותית של המערב, ובמידה רבה גם בלקסיקון הפוליטי שלו. כולנו נאלצים להתמודד דרך שגרה עם פניה הטובים והרעים ביותר של מורשת 1968. כמעט כל היבט של החיים הסוציו-פוליטיים במערב הושפע מאירועי אותה שנה ומשקף אימוץ או דחייה של האתוס שלהם.

אין מנוס אפוא מנקיטת עמדה בנושא. יש לכך חשיבות מיוחדת כאשר מבקשים להעריך את כוח והאידיאליסטים. שכן, ברמן אינו כותב כאן רק תפילת אשכבה, אלא גם כתב הגנה. לטענתו, יש למחול ליושקה פישר על מעללי נעוריו, דניאל כהן-בנדיט הוא קרבן לדיבה אכזרית וחסרת יסוד, ואילו קושנר נחלץ מזמן מן הרומן שלו עם דמויות כמו פידל וצ'ה. אישים אלו, טוען ברמן, הבינו היכן טעו, ומאחר שטעויותיהם מייצגות דור שלם, הפניית אצבע מאשימה לעברם היא תגובה אוטומטית ושטחית.

ואמנם, גם כשברמן מונה את נקודות הביקורת שלו, הוא נמנע במידת האפשר מהכללות. הוא מסכם ש"המשפט" הציבורי שנערך לדור 1968, והתופעות התרבותיות שנלוו למשפט זה, מייצגים בסך הכל כמיהה של אנשים קטנים לוודאיות המדכאות של שנות החמישים. מישל וולבק, המסמל את קולם הספרותי של התובעים, זוכה לגינוי מיוחד. לא כאן המקום להגן על וולבק, ואפשר רק לציין את האבסורד שבטענה כי סופר כמוהו, שנואש כל כך מן האנושות, בכלל פָּמָה למשהו. ועם זאת, כדאי להעלות פה נקודה עקרונית יותר. התופעה שברמן מבקר – "משפט דור 1968" – אינה משקפת ריאקציה; מה שהיא מבטאת הוא דחף היפוקרטי, ממש כמו זה שברמן משבח אצל בני דור '68. זהו קולם של חללי המהפכה: ילדי הגירוש והממזרים, הנשים שעברו הפלות מרובות

והתחילו לדגדג אותי. הגבתי בצורה שונה בהתאם לנסיבות, אבל רצונם העמיד אותי בפני בעיה. שאלתי אותם: 'למה שלא תשחקו יחד? מדוע בחרתם אותי ולא את האחרים?' אבל אם הם התעקשו, ליטפתי אותם בכל זאת".

ברמן מקבל את הסברו של כהן-בנדיט כי הייתה זו רק "הגזמה ספרותית", ואף טורח להיעלב בשמו. לאוזניי הלא-מקצועיות העניין נשמע מפליל למדי. מובטח לנו שכהן-בנדיט התנגד מאז ומעולם לפדופיליה; אבל למעשה, לא זה העניין. השאלה איננה אם כהן-בנדיט הוא סוטה מין, אלא אם התרבות שסייע לייסד חיללה את הגבולות המיניים של ילדים צעירים. מה שמתסכל כל כך בתגובתו של ברמן הוא העובדה שהתשובה לשאלה נראית, לי לפחות, מובנת מאליה כל כך. מצד שני, אינני בן דור '68.

שאלת האנטישמיות מובילה אותנו למקומות אפלים עוד יותר. את הנאציפיקציה של העם היהודי בתודעה הקולקטיבית של 1968 אי-אפשר לפטור כסטייה שרירותית, וגם לא כעניין חולף. קשה להתהלך היום במסדרונות אוניברסיטאות באמריקה או באירופה בלי לשמוע את הטענות שהיהודים הפכו לנאצים. עלייתה מחדש של האנטישמיות – ובפרט העובדה שהזרם הבוטה שלה, האנטישמיות של העולם המוסלמי, זוכה לגיטימציה מחודשת מהזרם האנטישמי השמאלני, זה המוסווה בדרך כלל כאנטי-ציונות – חייבת להיות חלק מכתב ההאשמה נגד דור 1968. ברמן עומד על האירוניה, אבל אינו מדגיש את העניין די הצורך. אם היטלר הבאיש את ריחה של האנטישמיות, הרי דור '68 טיהר אותה מבחינה מסוימת, כשסייע למעשה לניתוקו של הצורך משנאת ישראל: הוא

וקשרים זוגיים כושלים, צאצאי ההורים המסוממים – מארג שלם של קרבנות שננטשו בשולי הדרך שסלל ההדוניזם האידיאולוגי של דור שלם.

זה גם קולם של קרבנות אחרים, קרבנות מן הסוג הפוליטי, לא האישי. אסיריו של קסטרו, החללים שהותיר פול פוט, אנשי הסירות הווייטנאמים שלמצוקתם אחראים, באופן חלקי לפחות, אלה שסייעו להנדס את הריסתה של דרום וייטנאם; בקיצור, מיליוני קרבנות שלא חשו בעצמם להט מהפכני, ובכל זאת נאלצו לשלם עליו בחירותם, ברכושם ותכופות גם בחייהם. זה חשבוננו של הקצב שתובע תשלום, או לפחות הכרה, אבל אין למצוא אותו בין דפי כוח והאידיאליזם. ברמן מבקר את מהפכני '68 על שלא חיו בעצמם לאור האידיאליזם שלהם, אבל מסרב להכיר בקרבנות האידיאליזם הללו.

התעלמות זו באה לידי ביטוי בכל פעם שעולים לדיון חטאי הנעורים הקטנים של בני דור '68. פישר, כך מובטח לנו, הוא כעת ידיד ישראל, כאילו קרבנות הטרור הגרמני-פלסטיני שקדמו להתפכחות של אנטבה לא היו מעולם. פגישתו של קושנר עם פידל קסטרו, שבה התפייט הרודן הקובני על סגולות הקלצ'ניקוב, מוצגת כאנקדוטה משעשעת במקום לשמש תזכורת מצמררת להמונים שאותם קצרו הקליעים המהפכניים. והאשמתו של כהן-בנדיט בפדופיליה מסולקת הצדה כדיבה מגוחכת. לזכותו של ברמן ייאמר שהוא מצטט מספר זיכרונותיו של כהן-בנדיט את הקטע שעורר את ההאשמות מלכתחילה ושוב מספר "דני האדום" על התקופה שבה שימש גנן בגן ילדים פרוגרסיבי:

כהן-בנדיט כתב: "קרה לי כמה פעמים שילדים מסוימים פתחו את החנות שלי

יצר את האמצעים שאפשרו לאדם להיות אנטי־יהודי ואנטי־נאצי בעת ובעונה אחת, כשהעמדה הראשונה מתפקדת כמסקנתה היהירה של השנייה. ובעשותו כן, דומה שדור זה ביצע פשע חמור נגד האנושות שבהגנתה התיימר לשרת.

כתב ההגנה של ברמן מונע אולי בידי רגשות לא פחות מאשר בידי ההיגיון. הוא ממשיך להאמין בבני־דורו ובמורשתם. אחרי הכל, אלה אנשיו שלו. כוונתו היא לתעד – לאו דווקא לנתח, ודאי לא לחרוץ דין – וזהו אכן מסמך תיעודי ראוי לציון. ברמן מנסה להגדיר את רוח '68, ואף מבקר אותה לא מעט, אבל גם חולק לה כבוד. לפרקים נדמה שהוא מוחה קצת יותר מדיי בשם גיבורי החלודים, אבל מתקבל הרושם שברמן הוא מחבר המנסה – ובכך תמיד היה עיקר כוחו – שלא להונות את עצמו יתר על המידה.

הספר הוא, כאמור, מחקר יישומי, והחלקים המשובחים ביותר בו הם אלה שבהם הוא בוחן את המציאות ולא מקונן על העבר. ברמן אינו עוסק רק בצרפתים ובגרמנים חדורי האידיאלים שלו. עם בני דור '68 הוא מונה גם אנשים כמו נאפיסי ומכיה, ויחדיו הם מרכיבים למעשה מעין אחווה לא־רשמית, שלחבריה משותפת השאיפה להבין את טיבה של הטוטליטריות החדשה ובכך לשבור את הגבולות המסורתיים בין מזרח למערב, בין אירופי לקולוניאלי, בין ימין לשמאל. במובן זה, השלושה הם תלמידיה של ארנדט: ברמן מרחוק, ונאפיסי ומכיה מלב המהפכה. שלושתם מנסים להתוות את הקשרים, למצות את העיקרים ולעזור לנו להבין את מה שמאיים על המזרח ועל המערב כאחד – איום גלובלי ורודנות גלובלית בעידן גלובלי.

ארנדט עצמה הואשמה בהפשטת־יתר, והאשמות בהעדר עידון ודקות אבחנה תוטחנה בוודאי עוד שנים בתיאוריות של ברמן וחבריו. אבל ספק אם יצליחו לערערן. השאיפה לאוניברסליזם מוחלט ולא־יחוד הכוח נראית כדחף טבעי של האנושות; וההתנגדות לדחף הזה בשם הפרטי והאישי תתמיד אף היא ככל הנראה. העולם אינו מניכאי בהכרח, אבל הוא יכול להיות כזה. לפעמים עלינו להחליט שהוא כזה, כדי לעורר בעצמנו את המרץ הדרוש להתנגדות. מבחינה זו, ברמן, נאפיסי ומכיה ראויים לכל הערכה ולחיקוי והם הגיבורים האמיתיים בנראטיב של כוח והאידיאליסטים. בעוד שרוב בני־דורם העדיפו לפסוח על שתי הסעיפים, בחרו שלושת אלה – בזירות, באטיות ועם זאת באופן חד־משמעי – בדרך ההתנגדות.

אבל עלינו לשאול גם את עצמנו מהו היקפה המלא של התופעה המאיימת המתוארת בספר. השאלה הנכונה אולי איננה האם הטוטליטריות מוגבלת לאירופה בלבד, אלא האם הטוטליטריות החדשה מוגבלת למזרח התיכון לבדו. ברמן אינו מעז לבחון את הסוגיה ברצינות הראויה, ובזאת הוא מותיר את האני־מאשים שלו חסר, ואת מסקנותיו – פגומות.

ככלות הכל, מצויה בידינו הכרוניקה שלו למעללי הדור ההוא ולהתפתחותו הקולקטיבית. הן נאפיסי והן מכיה היו שותפים למהפכות טוטליטריות. פישר וכהן־בנדיט השליכו אף הם את יhebם, לזמן מה לפחות, על אתוס של תפיסת שלטון בכוח. קושנר פלרטט עם קסטרו, וגלוקסמן עם המאואיזם. ברמן מותיר את הרושם שכל הבחירות הללו לא היו אלא מעידות גרידא, גילויים של משובת נעורים ותו לא. אלא שבכך אין די.

במה שנוגע לביתו שלו, ברמן מחפש הסברים הגיוניים ולא תיאוריות כוללניות. אלה נשמרות לאחרים – לרודנים החדשים והמטורפים. בקיצור, ברמן זונח את ארנדט בדיוק כאשר היא נעשית נחוצה יותר מתמיד, בדיוק על סף ההכרה שתיאוריה מאוחדת גדולה של הטוטליטריות עשויה להוביל אותו לא רק למזרח התיכון אלא גם אל ד' אמותיו, אל המשקעים של '68, שאותם תיאר במיומנות רבה כל כך.

כאן כושל כוח והאידיאליסטים. שכן נאפיסי, מכייה, גלוקסמן ואפילו ברמן עצמו – כל אלה שהעדיפו את ההתנגדות ואת המעש על פני השתיקה וההתבוננות מרחוק – נטשו למעשה את הדור של 1968. הם נעשו למשהו חדש, ואולי טוב יותר. שאיפתו של ברמן לטהר את בני-דורו גוזלת ממנו את האפשרות להגשים את הבטחתו של טרור וליברליזם, את ההזדמנות להיות מְבַשֶּׁרָה של ההתנגדות החדשה. במקום להיות אחד מקברניה של מהפכת 1968, יכול היה ברמן להיעשות לאחד ממולידיה של תנועה אינטלקטואלית חדשה, תנועה אנטי-טוטליטרית בת המאה העשרים ואחת, שתתנגד הן לרודנות של הרדיקליזם האיסלאמי והן לדחפים

האנטי-דמוקרטיים של דור '68 עצמו; תנועה שתתנגד, יותר מכל, למה שהותיר את בני הדור הזה דוממים והססניים דווקא כשהדיבור וההכרעה היו חשובים מאי פעם.

תחת זאת, מתוך רחמים, נוסטלגיה או רצון למחול לגיבורי נעוריו, כותב ברמן הספד ולא קריאה לנשק. הספד מופתי, אמנם, אבל לא יותר מכך. הוא שייך לעבר. כוח והאידיאליסטים יכול היה להציג את המסקנות המעשיות מן התיאוריות שנפרסו בטרור וליברליזם. הוא איננו עושה זאת, והדבר הופך את קינתו של ברמן לטרגית לפחות כמו הדור שאת התפכחותו הוא מבכה.

ויחד עם זאת, הפֶּשֶׁל הזה רק מוכיח את טענתו האחרונה של ברמן. אנו, בני הדור החדש, נצטרך למצוא דרך מחשבה משלנו אל מול הרודנות האיסלאמית והנטיות האפלות יותר של קודמינו, כדי להתמודד עם הבחירה הנתבעת מכולנו: לשתף פעולה או להתנגד.

בג'מין קרשטיין הוא סופר ובלוגר המתגורר בבאר שבע.